

UDK:811.1

Muxtor XUDOYQULOV,

O'zbekiston Jurnalistika va ommaviy kommunikasiyalar universiteti professori, filologiya fanlari doktori

E-mail: masalchi@mail.ru.

O'zMU Jurnalistika fakulteti Jamoatchilik bilan aloqalar kafedrasini mudiri, dots. R.Abdusattarov taqrizi asosida

JURNALISTIKA VA PUBLITSISTIKA

Аннотация

Mazkur maqola ommaviy axborot vositalari o'z funksiyalarini bajarishda doimiy ravishda amalga qiladigan qonuniyatlardan biri – uning publitsistika bilan hamkorlikda ish olib borishi haqidadir. Publitsistika adabiy, ijtimoiy-siyosiy ijodning bir turi bo'lib u mediada hozirgi zamon hayotiga doir muhim mavzular, muammolarni ko'tarib chiqish va uni ommaga etkazish, ijtimoiy hayotning muhim masalalari bo'yicha jamoatchilik fikrini uyg'otishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Jurnalistika, matbuot, gazeta, jurnal, radio, televideniye, internet tarmoqlari. publitsistika, publitsistik ruh, publitsistika turlari, publitsistika janrlari.

ЖУРНАЛИСТИКА И ПУБЛИЦИСТИКА

Аннотация

В данной статье речь идет об одном из законов, который средства массовой информации постоянно реализуют при выполнении своих функций, - о сотрудничестве с публицистикой. Журналистика – это вид литературного, общественно-политического творчества, она служит для поднятия общественного мнения по важным вопросам общественной жизни, поднимает важные темы и проблемы, связанные с современной жизнью, в средствах массовой информации и доводит их до общественности.

Ключевые слова: журналистика, пресса, газета, журнал, радио, телевидение, интернет-сети, журналистский дух, виды журналистики, жанры журналистики.

JOURNALISM AND PUBLICITY

Annotation

This article is about one of the laws that the mass media constantly implements in the performance of its functions - its cooperation with publicism. Journalism is a type of literary, socio-political creativity, it serves to raise public opinion on important issues of social life, raise important topics and problems related to modern life in the media and convey it to the public.

Key words: journalism, press, newspaper, magazine, radio, television, internet networks, journalistic spirit, types of journalism, genres of journalism.

Kirish. Ma'lumki, matbuot ijtimoiy hayotni aks ettirish ko'rinishlaridan biri, real voqelikni bilish, tadqiq etish hamda unga ta'sir ko'rsatishning muhim vositasidir. Matbuotning real voqelikni o'zida aks ettirishi, hayot voqea va hodisalarini keng ommaga etkazib berishi, shu zamonga doir muhim masala va muammolarni o'rganishi va jamoatchilik fikriga havalo etishida unga insoniyat aqliy faoliyatining yana bir yorqin ko'rinishi bo'lmish publitsistika yordamga keladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Publitsistikaning mohiyati va uning ommaviy axborot vositalaridagi ko'rinishi mavzusi rus matbuotshunos olimlari V.Uchenova, E.Proxorov, o'zbek olimlari O.Tog'ayev, F.Mo'minov va boshqalar tomonidan tadqiq etilgan. Shuni aytish kerakki matbuotshunos olimlar publitsistikaning ommaviy axborot vositalaridagi o'rni va vazifasi to'g'risida turli fikrlar bilib o'tganlar. Rossiyalik matbuotshunos olimi V.V.Uchenova matbuotda bosilgan barcha materiallar publitsistikaga oid degan fikrni olg'a sursa, E.P.Proxorov o'z asarlarida publitsistikaning asosiy vazifasi jamoatchilik fikrini uyg'otishdan iborat, degan fikrni olg'a suradi.. Professor V.M.Goroxov esa publitsistikaning vazifasi kishilarda grajdanlik faxr-tuyog'usini uyg'otishdan iborat degan fikrni maydonga tashlagan edi. Qoraqalpog'istonlik matbuotshunos T.Masharipova o'zining publitsistika nazariyasiga doir doktorlik dissertasiyasida publitsistikani ijtimoiy-siyosiy institut degan fikrni olg'a suradi. Ammo ijtimoiy institut deganda insonlarning ijtimoiy masalalar bo'yicha tuzilgan uyushmalari, masalan oila instituti, ijtimoiy

boshqaruv instituti kabi, matbuot kabilar kiradi, publitsistika esa inson faoliyatining mahsuli ekanligi, asosan yozilgan yoki aytilgan so'z shaklida mavjudligi bois uni ijtimoiy institutlar qatoriga qo'shib bo'lmaydi, deb hisoblaymiz. Shunday ekan, publitsistika ommaviy media, ya'ni jurnalistikaning tarkibiy qismi, muhim bir bo'lagi sifatidagina ijtimoiy institut qatorida hisoblanishi mumkin.

Tadqiqot metodologiyasi. Publitsistika lotincha "Publicis" – ijtimoiy degan ma'noni bildirib, adabiy-siyosiy ijod turiga aytiladi. Publitsistika – ijtimoiy hayotni aks ettirishning alohida bir turi bo'lib, shu kundagi, ayni zamondagi muammolarni o'zida aks ettiradi va shu kunga, ayni zamonga xizmat qiladi. Boshqacha qilib aytganda publitsistika shu zamon muammolarini shu zamon kishilariga etkazish, ularga nisbatan jamoatchilik fikrini uyg'otish maqsadiga xizmat qiluvchi ijod turidir. Uning ijodiy tarkibida fan, adabiyot, siyosat mavjud bo'lib, u bularning umumiy sintezidan tashkil topadi.

Shuni aytish kerakki publitsistikaning insoniyat jamiyatida ham umumiy ko'rinishi mavjud bo'lib, u har bir insonning faoliyati, ish tutishi va hatto qiyofasida ham mavjud bo'lishi mumkin. Bu – insonlarning boshqa insonlar bilan bo'lgan aloqasida, ijtimoiy holat va faoliyatida o'z aksini topadi. Masalan, har odam o'zicha xatti-harakat qiladi, so'zlaydi, faoliyat yurgizadi va bu boshqa odamlar uchun qanday ta'siri etishiga ham e'tibor beradi, bu esa uning kiyinishi, hatti-harakati va boshqalarda namoyon bo'ladi. Bunga jamiyatda yuqori mavqega ega bo'lgan shaxslarning

xatti-harakati, yurish-turishlari, inosoniy imijlari misol bo'la oladi, ya'ni har bir inson o'zining kundalik hayoti, faoliyatida jamiyat bilan aloqada bo'ladi va unga o'z ta'sirini ko'rsatish uchun intilib yashaydi.

Publitsistik ruh insoniyat tomonidan yaratilgan barcha sohalarida, masalan, arxitekturada, tasviriy san'atda, muzikada, adabiy asarlarda ham mavjuddir. Bu esa qurilgan muhtasham binolar arxitekturasi, yaratilgan tasviriy asarlarning mazmun va ta'sir darajasi, quruvchi, haykaltarosh, rassom, bastakor, yozuvchi, shoirlarning duenyogarashi va mahoratiga bog'liq bo'lib o'sha madaniy va ma'naviy boyliklarning ichki ruhidan kelib chiqadi. Bunga misol qilib dunyodagi ulkan va qadimiy arxektura yodgorliklari, butxonalar, masjidlar, saroylar, yo'llar, ko'priklar, turli obida va haykallar va boshqa moddiy madaniyat ko'rinishlari bilan bir qatorda ma'naviy faoliyat mahsullari bo'lmish buyuk adabiy asarlar, muzika asarlari, tasviriy san'at, haykaltaroshlik va ma'naviy madaniyatning boshqa ko'rinishlari kiradi. Publitsistik ruh insonning yaratish faoliyatida doimiy ravishda aks etilishi lozim bo'lgan yuksak insoniy, ijodiy yutuq hisoblanadi. Bunga javob bermagan har qanday yaratilmish narsa va asarlar unutilishga mahkumdur. Publitsistik ruh va bevosita auditoriyaga qaratilgan publitsistik murojaat insonning og'zaki nutqida ham mavjuddir. Kundalik murmur, ijtimoiy, ilmiy munozara va boshqa o'rinlarda ham tinglovchilarga bevosita murojaat asosiy o'rinni egallaydi va bu publitsistikaning tog'zaki turi hisoblanadi. Insoniyat tarixidan munosib o'rin olgan Demosfen, Sitseron kabi va boshqa notiqalar og'zaki publitsistikaning ajoyib namunlarini ko'rsatib tarixda qolganliklari ma'lumdur.

Ko'rinib turibdiki, publitsistika insonning ijtimoiy va ijodiy faoliyatining barcha tomonlarini qamrab oladi, ammo uning keng va bemalol ish ko'radigan maydoni – matbuotdir. Ilo, matbuot, ommaviy axborot vositalari, ommaviy media ijtimoiy hayotni aks ettirish va unga ta'sir ko'rsatish bilan doimiy ravishda shug'ullanar ekan, har kuni, har soatda omma bilan, publika bilan ish ko'radi va shu boisdan publitsistikadan doimiy ravishda foydalanadi. Jurnalistikada publitsistika ijtimoiy hayotning har bir masalasi bo'yicha ommani xabardor qilish va jamiyatga ta'sir ko'rsatish vositasi bo'lib xizmat qiladi.

Tahlil va natijalar. Publitsistika jurnalistikaning muhim bir bo'lagi, eng harakatchan, eng ta'sirchan qismi hisoblanadi. Yuqoridagi olimlarimizdan biri aytganidek matbuot materiallarining barchasi emas, uning asosiy qismi, jamiyat hayotining muhim masalalaridan biri ko'tarib chiqilgan va ommaga yo'naltirilgan, jamoatchilik fikrini uyg'otishga xizmat qiladigan materiallarga publitsistik materiallar hisoblanadi. Publitsistika jurnalistikaning eng muhim, asosiy qismi, bir bo'lagi sifatida ijtimoiy hayotning barcha tomonlarini qamrab oladi va o'z navbatida ijtimoiy-siyosiy publitsistika, ilmiy publitsistika, adabiy-badiiy publitsistika, hajviy publitsistika va boshqalarga, janr nuqtai nazaridan esa axboriy, tahliliy va badiiy publitsistikaga bo'linadi. Ommaviy axborot turlariga nisbatan esa publitsistika gazeta va jurnal publitsistikasi, radio va telepublitsistika, internet publitsistikaga bo'linib ketadi. Publitsistika ham jurnalistikaning tarkibiy qismi sifatida uning barcha qonunlariga bo'ysunib faoliyat ko'rsatadi, jumladan u ommaviy axborot vositalarining biz taklif qilganimiz bo'yicha tasvir, tahlil va ta'sir funksiyasini bajarishda ishtirok etadi. Ya'ni ommaviy axborot vositalaridan o'rin oladigan har bir publitsistik material hayotdagi muhim bir voqea va hodisalarni o'zida aks ettiradi, tasvirlaydi, shu bilan birlikda uni ma'lum bir dunyogarash, siyosiy tizim nuqtai nazaridan tahlil qiladi hamda o'quvchilar ongida o'zgarishlar yasashi bilan bevosita, jamiyatdagi hukmron davlat, ijro va sud hokimiyatining aralashuvi va o'sha publitsistik materialda oldinga surilgan masalalarning hal etilishi bilan bilvosita ta'sir orqali hayotda o'zgarish yasaydi,

ma'naviy kuch bo'lgan publitsistik so'z moddiy kuchga aylanadi.

Xulosa va takliflar. Publitsistika shu bilan birlikda jurnalistikaning asosiy tamoyillariga ham amal qilib ish ko'radi. Ma'lumki tamoyillar ommaviy axborot vositalarining o'z faoliyatlarida amal qilishi lozim bo'lgan va mazkur jamiyatning bosh mafkurasi, amal qiluvchi ta'limoti, publitsistlarning dunyogarashidan kelib chiqib qonuniylik tusini oluvchi ijtimoiy-siyosiy, ma'naviy qarashlar bo'lib, ommaviy axborot vositalarining amal qilinishi shart bo'lgan yo'nalishlaridan iboratdir. Biz ommaviy axborot vositalari amal qilishi shart bo'lgan tamoyillarni umuminsoniylik, xalqchillik, milliylik, haqqoniylik, ommaviylikdan iborat deb hisoblaymiz va publitsistika ham ana shu qonun tusini olgan tamoyillarga amal qilgandagina muvaffaqiyatga erishishi mumkin deb hisoblaymiz. Shuningdek, publitsistika matbuot erkinligi, ommaviy axborot vositalarida jamoatchilik fikrining ifoda etilishi, matbuotda tradisiyalar va novatorli kabi qonuniyatlarga amal ishi lozim. Publitsistikada ommaviy axborot vositalarining informasion, tahliliy va badiiy-publitsistik janrlari ishtirok etadi, shu bilan birlikda uning vazifasi informasiya berishgina emas mazkur masala bo'yicha jamoatchilik fikrini uyg'otish bo'lganligi boisdan unda tahliliy janrlar – maqola, sharh, kuzatuv, taqriz va badiiy publitsistikaga xos bo'lgan lavha, ocherk, esse kabilardan keng foydalaniladi. Publitsistikaning hayot voqealarini ijtimoiy kulgu vositasi bilan aks ettiruvchi hajviy turida esa fel'eton, pamflet kabi hajviy janrlar qo'llaniladi.

Insoniyat va uning muhim qismi bo'lgan jurnalistika tarixidan ma'lumki jahon taraqqiyoti va har bir davrning ijtimoiy hayotining sivilizatsiyalashgan davrida publitsistika muhim o'rin olgan. Insoniyatning ilk sivilizatsiyasi davrida materialistik qarashlarning hayotga tabiq etilishida muhim o'rin tutgan Yunoniston tarixida Aristotel, Platon, Sokrat va boshqalarning ilmiy-falsafiy publitsistikasi muhim o'rin tutganligi ma'lumdur. O'rta asrlar davrida Evropadan chiqqan Volter, Didro, Tomas Mor va boshqalarning ilmiy-publitsistik qarashlari muhim o'rin tutdi. Rossiyada asrlar davomida hukm surib kelgan ijtimoiy istibdod va qoloqlikni tanqid qilishda A.I.Gersen, N.G.Chernishevskiy, A.S.Pushkin va boshqalarning ijtimoiy-adabiy publitsistik chiqishlari insoniyat ozdlik tarixida muhim o'rin egalladi. XVIII asrdagi fransuz inqilobi mafkurasilari J.Marar, K.Demulen va boshqalarning o'sha davr matbuotidagi publitsistik chiqishlari tarixda qoldi.

Sharqda hali matbuot tashkil topmagan paytda og'zaki va yozma adabiyot uning vazifasini bajarib kelganligi ma'lumdur. Buyuk tukurkiyazbon shoir A.Navoiy, Mashrab, Muqimiy, Zavqiy va boshqa shoirlar o'z asarlarida xalq manfaatlarini ifoda etib o'zbek adabiy publitsistikasiga asos soldilar, shoir Furqat boshlab bergan ma'rifatparvarlik g'oyalari davom ettirgan o'zbek jadid publitsistlari M.Abdurashidxonov, M. Behbudiy, A.Avloniy, A.Qodiriy, H.H.Niyoziy va boshqalar ommani ilmu taraqqiyot yo'liga undovchi jadidchilik ta'limotiga asos solishda publitsistikadan keng foydalandilar. Hozirgi kunga kelib tinchlik va oqilona barqarorlik yo'lidan, xalq farovonligini ta'minlash yo'lidan, borayotgan O'zbekiston respublikasi ommaviy axborot vositalari faoliyatida publitsistika keng o'rin olib kelmoqda va omma ongiga eng ilg'or g'oyalarni, xalqparvarlik, demokratiya, erkinlik qarashlarini singdirishdek muhim vazifani bajarib kelmoqda. Buni o'zbek ommaviy axborot vositalarining barcha turlari – gazetalar, jurnallar, radio, teleko'rsatuvlar va matbuot maydonida tabora keng o'rin olib kelayotgan internet saytlari materiallarida yaqqol ko'rish mumkin. O'zbek publitsistlaridan Sh. Qudratxo'ja, A.Meliboev, X.Do'stmuhammad, Q.Norqobil va boshqalarning ommaviy axborot vositalarida bosilib turgan publitsistik maqolalari, televizion chiqishlari hozirgi zamon

ijtimoiy-siyosiy publisistkasining yorqin namunalari hisoblanadi.

ADABIYOTLAR

1. Proxorov E.P. Publisist i deystvitel'nost, Izd-vo MGU, 1973.
2. Proxorov E.P. Vvedenie v teoriyu jurnalistiki. Izd-vo MGU, 2005.
3. Goroxov V.M. Jurnalistika i jizn. Vestnik MGU, seriya 10. Jurnalistika. 1958.
4. Mo'minov F.A. Jurnalistika ijtimoiy institut sifatida. - T., 1998.
5. Masharipova T.J. Publitsistika nazariyasining yaxlit konsepsiyasi (ilmiy-metodologik tahlil. Qoraqalpog'iston respublikasi matbuot materiallari misolida. Avtoreferat. 2021.
6. Xudoyqulov M. Jurnalistika va publitsistika. Toshkent: Tafakkur, 2013.